

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Undervisning och identitet

En intervjustudie om betydelsen av religiös
eftermiddagsundervisning för bevarandet av en
judisk identitet

Education and Identity

An interview-based study of the importance of religious afternoon
education for the preservation of a Jewish identity

Karin Olsson

Termin: VT 2012

Kurs: RKS310, 15 hp

Nivå: c-uppsats

Handledare: Daniel Andersson

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Judisk eftermiddagsundervisning- en intervjustudie om betydelsen av religiös eftermiddagsundervisning för bevarandet av en judisk identitet

Författare: Karin Olsson

Kursansvarig institution: Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion

Handledare: Daniel Andersson

Examinator: Bo Claesson

Rapportnummer: VT12-1150-005

Nyckelord: Religion, utbildning, judendom, konfessionell utbildning, modernitet

The aim of this essay is to study the religious education which the Jewish Community of Göteborg offers to members between six and fourteen years of age. The main question of the essay is “what function does the religious afternoon education serve for the Jewish Community of Göteborg?”

To answer this question I have interviewed four people who in various ways are engaged in the religious education. To analyse the result I have used Danièle Herviue-Léger’s theory “religion as a chain of memory”. The interviews show clearly that according to the respondents the religious education is an important factor in the preservation of the Jewish tradition and a Jewish identity in the face of modernity and against the threat of assimilation. The function of education as a means to enhance the construction of identity in accordance with a tradition is questioned in the analysis however, and parallels are drawn to the much debated task of Swedish schools to promote values “in accordance with the ethics borne by Christian tradition and Western humanism”.

The conclusion that can be drawn from this is that education is an important factor to maintain a Jewish identity in a modern society, even if it is not the sole solution.

Innehåll

1. Inledning	1
1. 1 Judiska Församlingen och religionsskolan	3
2. Syfte och frågeställning	4
3. Tidigare forskning	4
4. Metod	6
4.1. Urval	8
4. 2. Respondenterna	9
4. 3. Min förförståelse	10
5. Teori	11
5. 1. Begreppsförklaring	15
6. Resultat	17
6. 1. Tradition	17
6.2 Assimilering	19
6. 3. Identitet	21
7. Analys	23
8. Slutsats.....	26
8. 1. Förslag på fortsatt forskning	26

1. Inledning

Förhållandet mellan religion och skola är ett känsligt ämne och religionens närvaro i svenska skolor är något som debatteras med jämna mellanrum. De senaste åren har främst två frågor i den här debatten fått utrymme i media; konfessionella friskolor och religionskunskapsämnet i sekulära skolor.

Under 2009 och 2010 pågick en debatt angående religiösa friskolors vara eller icke vara med anledning av den nya skollagen 2010. I mars 2010 rapporterade Dagen Nyheter att nästan varannan väljare ville att religiösa friskolor skulle förbjudas, medan de flesta riksdagspartier, varav många tidigare varit för ett förbud, nu var mer positivt inställda.¹ Dagen efter publicerade samma tidning en ledare som även den ställer sig positiv till religiösa friskolor och som menar att eftersom Sverige skrivit på Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna har staten en skyldighet att respektera föräldrars önskan att ge sina barn en religiös utbildning. Förbudet av religiösa friskolor skulle alltså inskränka föräldrars rättighet att bestämma över sina barns utbildning.² Det blev inget förbud i slutändan, men kraven på friskolor i allmänhet blev hårdare och samma regler gäller nu för dessa som för kommunala skolor.³

Även religionskunskapsundervisningen i sekulära skolor är omdebatterad. Senast har debatten främst rört sig om de nya kurs- och ämnesplanerna i och med Igr11 och Igy11 där kristendomen har givits en särställning. I Svenska Dagbladet publicerades text i oktober 2010 en ledare av Jonas Svensson, docent i religionsvetenskap, som kritiserade utbildningsminister Jan Björklunds omarbetning av skolverkets förslag på de nya kursplanerna, vilken innebar en särställning till kristendomen. Detta, menar Svensson, går inte ihop med tanken att svenska skolan ska vara icke-konfessionell.⁴ Björklund fick även kritik av sina egna partikamrater och

---

¹ Stenberg, Ewa. 'Politikerna har svängt'. *Dagens Nyheter*, 2010-03-14,

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/politikerna-har-svangt>, 2012-05-09

² Dagens Nyheter. 'På barnens sida'. *Dagens Nyheter*, 2010-03-15, <http://www.dn.se/ledare/pa-barnens-sida>, 2012-05-09

³ <http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagenochandralagar/viktigaforandringar/ny-skollag-och-nya-reformer-1.148224>, 2012-05-09

⁴ Svensson, Jonas. 'Björklunds omarbetning rimmar illa'. *Svenska Dagbladet*, 2010-10-14,

http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bjorklunds-omarbetning-rimmar-illa_5503331.svd, 2012-05-09

skolverket.⁵ Även Humanisterna var starkt kritiska till detta och skrev i en debattartikel i Svenska Dagbladet att det var dags för Sverige att ”anta en modern kursplan i livsfrågor”, snarare än att hålla fast vid religionskunskapsämnet.⁶ Detta bemöttes med en ledare som menade att den typ av undervisning Humanisterna förespråkar vore att beröva barnen de verktyg de behöver för att förstå sin historia och sitt samhälle.⁷

Detta är bara ett par exempel på hur debatten har sett ut, men de visar tydligt att religion och skola är ett känsligt ämne som inte är helt lätt att förhålla sig till. Hur viktigt är det för barn från icke-religiösa familjer att lära sig om andra religioner? Hur viktigt är det för barn från icke-religiösa familjer att slippa utsättas för religion? Eller för barn från religiösa familjer att få lära sig om andra religioner? Var går gränsen mellan att respektera föräldrars rätt att bestämma över sina barns utbildning och statens skyldighet att skydda barnens rättighet att själv välja sin livsåskådning? Vad betyder rätten att undervisa sina barn i en religiös tradition för religiösa minoriteter i Sverige? Dessa är några av de frågor som gjort att jag intresserat mig för konfessionell undervisning och som på sätt och vis legat till grund för den här uppsatsen. Istället för att fokusera på någon av undervisningsformerna ovan, om vilka mycket redan skrivits, har jag valt att inrikta mig på ett mindre omdebatterat ämne, nämligen konfessionell eftermiddagsundervisning. Att detta inte är så omdiskuterat kan bero på att det inte är lika problematiskt som t ex konfessionella dagskolor, då det varken inkräktar på barnens sekulära utbildning eller rätten för en religiös grupp att föra sina traditioner vidare. Att det inte är så kontroversiellt gör det dock inte mindre intressant. Tvärtom tror jag att den här typen av undervisning fungerar som ett sätt för religiösa familjer att få till en kompromiss mellan sin önskan att föra den egna religiösa traditionen vidare till sina barn och samtidigt ge barnen möjlighet att delta fullt ut i det svenska samhället. En undersökning som denna kan därför vara värdefull för att få en insikt i hur en sådan kompromiss fungerar och vad den betyder för religiösa minoriteter i Sverige.

---

⁵ Örstadius, Kristoffer. ”Det är lite som Nordkorea”. *Dagens Nyheter*, 2010-10-11,

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/det-ar-lite-som-nordkorea->, 2012-05-09

⁶ Sturmark, Christer. Johansson, Morgan. Jersild, P.C. Haggström, Olle. ’Myt att kristendomen byggt Sverige’. *Svenska Dagbladet*, 2010-02-28, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/myt-att-kristendomen-byggt-sverige_4344755.svd, 2012-05-09

⁷ Pettersson, Micael. ’Dagens religionsundervisning är inte konfessionell’. *Svenska Dagbladet*, 2010-03-04, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/dagens-religionsundervisning-ar-inte-konfessionell_4374253.svd, 2012-05-09

I denna uppsats har jag valt att fokusera på den eftermiddagsundervisning som Judiska Församlingen i Göteborg anordnar.

1. 1 Judiska Församlingen och religionsskolan

Judiska Församlingen i Göteborg är en enhetsförsamling som inkluderar olika inriktningar inom judendomen. Medlemmarna kommer från Västra Götalands län, Jönköpings län samt Kungsbackas, Varbergs och Falkenbergs kommuner och har en judisk far eller mor eller har konverterat till judendomen. I Göteborgs Synagoga hålls en konservativ gudstjänstordning, men det finns även en ortodox gudstjänstlokal i Göteborg.⁸ Församlingen erbjuder varje onsdagseftermiddag undervisning i judisk tro och liv för barn och ungdomar mellan sex och fjorton år som är medlemmar i församlingen. Efter Bar/Bat Mitzva-åldern (tretton år för pojkar och tolv för flickor) går man i något som kallas för Israelklassen, som har ett större fokus på landet Israel och ofta avslutas med en resa dit. Undervisningen hålls i Alexandraskolans lokaler (Alexandraskolan är en judisk dagskola för årskurs 1-5). Det finns också en judisk förskola och ett judiskt ålderdomshem i samma byggnad. Eleverna undervisas i judisk tradition och historia, det hebreiska språket, bibelkunskap, böner och sång, samt landet Israels historia, geografi, styrelseskick etc. Elevantalet skiftar från år till år, beroende på barnkullarnas storlek, men det brukar röra sig om ca 30-50 elever. De flesta som undervisar på religionsskolan är utbildade pedagoger, men man tar även in ungdomar, före detta elever, som lärare. Församlingens kantor kommer också dit och tar hand om Bar/Bat Mitzva-undervisningen och två personer från Israel som jobbar i församlingen brukar hålla olika projekt och liknande med eleverna. Rektorn för religionsskolan sköter det administrativa i undervisningens utformning, medan Judiska Församlingens utbildningsstyrelse ansvarar för budgeten och läroplanen. Medlemmarna i utbildningsstyrelsen är medlemmar av församlingen som intresserar sig för utbildningsfrågorna och väljs av de övriga församlingsmedlemmarna. Utbildningsstyrelsen har också ansvar för de religionsläger som församlingen anordnar. Dessa är organisatoriskt åtskilda från religionsskolan, men riktar sig till samma målgrupp, vilket gör att de barn och ungdomar som går i religionsskolan tillsammans ofta också åker på läger tillsammans.

---

⁸ <http://www.judiskaforsamlingen.se/>, 2012-05-09

Det officiella namnet på denna undervisning är religionsskolan, men i vardagligt tal kallas den ofta för *rellen*. Flera av mina intervjupersoner använder sig främst av ordet *rellen* och därför känns det också mest naturligt för mig att använda det ordet. I denna uppsats kommer jag att alternera mellan religionsskolan och *rellen*, beroende på vilket som känns mest naturligt i sammanhanget.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med min studie är att undersöka den religiösa eftermiddagsundervisning som Judiska Församlingen i Göteborg erbjuder judiska barn och ungdomar och den eventuella betydelse denna undervisning har för församlingen och för den judiska identiteten. Den frågeställning jag utgått från är- ”vilken funktion fyller religionsskolan för den Judiska Församlingen i Göteborg?”

3. Tidigare forskning

En fråga som ofta dyker upp i akademiska diskussioner kring judendom är frågan om vad som utgör en judisk identitet och hur denna identitet ska bevaras.⁹ Särskilt frågan om att bevara identiteten har blivit viktigare och viktigare i och med de utmaningar i form av sekularisering och assimilering som modernismen och postmodernismen medfört.¹⁰ Olika faktorer har pekats ut som nyckeln till judisk överlevnad, bland annat har det funnits en populär teori om att antisemitismen är det som egentligen håller ihop det judiska folket.¹¹ Benbassa för ett liknande resonemang när hon beskriver åminnelsen av Förintelsen som ett slags ny folkro

---

⁹ se t ex Benbassa, Esther, *The Jews and their future: a conversation on Judaism and Jewish identities*, Zed, London, 2004, Goldberg, David Theo & Krausz, Michael (red.), *Jewish identity*, Temple Univ. Press, Philadelphia, 1993 och Gitelman, Zvi Y., Kosmin, Barry A. & Kovács, András. (red.), *New Jewish identities [Elektronisk resurs] contemporary Europe and beyond*, Central European University Press, Budapest, 2003

¹⁰ Benbassa 2004, Gitelman, Kosmin & Kovács 2003

¹¹ Short, Geoffrey. ‘The Role of Education In Jewish Continuity: A Response to Jonathan Sacks’. *British Journal of Religious Education*, vol. 27, issue 3, 2005, <http://www.tandfonline.com.ezproxy.ub.gu.se/doi/abs/10.1080/01416200500141389>, 2012-04-13, 10:53, s. 253

kring vilken judar kan samlas. Hon menar dock att allt eftersom överlevarna från Förintelsen dör så kommer också händelsens symboliska styrka försvagas. Den kommer aldrig att glömmas bort, men den kommer inte heller fungera lika starkt enande längre. Därför behövs en ny strategi för att bevara den judiska identiteten.¹² Någonting som av vissa fått denna uppgift är barn och ungas religiösa utbildning.

Under 1990-talet var debatten om judisk fortlevnad högaktuell i England då man, efter år av arbete för att främja assimileringen av judarna in i det engelska samhället, upplevde att besökarantalet i synagogorna gick ner och fler och fler valde att gifta sig utanför den judiska gruppen. Den judiska identitetens överlevnad upplevdes som hotad och många, med överrabbin Jonathan Sacks i spetsen, menade att problemet berodde på att man lagt alldeles för lite fokus på barnen och ungdomarnas religiösa utbildning. År 1994 gav Sacks ut boken *Will We Have Jewish Grandchildren?* i vilken han uttryckte sin oro över den utbredda assimileringen hos engelska judar och risken denna medförde för judendomens överlevnad. Boken fick stor genomslagskraft och mycket resurser lades på olika former av utbildningsverksamhet inom de engelska församlingarna.¹³ Detta har dock senare kritiserats av forskare som menar att det inte finns några vetenskapliga belegg för sambandet mellan en judisk utbildning och en stark judisk identitet.¹⁴ Geoffrey Short menar till exempel att de paralleller som Sacks drar mellan mängden religiös utbildning och tendensen att gifta sig med en annan jude inte nödvändigtvis stämmer. Sacks hävdar att de som har fått mer religiös judisk undervisning som barn och ungdom mer sällan gifter sig med en icke-jude jämfört med de som fått mindre eller ingen religiös undervisning. Medan Short håller med om att detta kan stämma, så menar han att det inte nödvändigtvis är undervisningen som är den avgörande faktorn här. Det kan istället vara så att de som får mer religiös undervisning också kommer från religiösare familjer och att det är den religiösa uppväxten snarare än undervisningen som avgör valet av partner.¹⁵ Shorts huvudsakliga kritik består dock i att han menar att Sacks grundläggande antagande om att man slarvat med barnens judiska och religiösa undervisning är felaktig. Tvärtom finns det gott om belegg för att undervisningen alltid ska ha varit en viktig fråga för de judiska församlingarna i England.¹⁶

---

¹² Benbassa 2004, s. 141-142

¹³ Short 2005, s. 253-256

¹⁴ Ibid. s. 261-262

¹⁵ Ibid. s. 260-261

¹⁶ Ibid. s. 259

Frågan om hur avgörande den religiösa undervisningen är för den judiska identitetens fortlevnad är alltså omdebatterad, men utbildning har alltid varit viktigt i judisk tradition. Att studera Talmud har setts som en helig handling och ansetts vara bland det viktigaste man kan göra i livet.¹⁷ Även världslig utbildning har länge värderats högt. Redan under 800-talet kunde man studera ämnen som poesi och filosofi vid sidan av religiösa texter på de judiska akademierna i Palestina och Babylon.¹⁸ Judendomen har en lång tradition av filosofer som behandlat religiösa såväl som världsliga ämnen och ofta hämtat inspiration från både vetenskap och kristen, muslimsk och grekisk filosofi.¹⁹ Enligt en omfattande undersökning bland svenska judar mellan 1999 och 2000 var judarna generellt sett mer välutbildade än de icke-judiska svenskarna (fler hade högskole-/universitetsutbildning etc.).²⁰

4. Metod

I denna undersökning har jag använt mig av kvalitativa samtalsintervjuer. Esaiasson citerar forskaren Steinar Kvale, som beskriver den kvalitativa samtalsintervjun som ”En intervju vars syfte är att erhålla beskrivningar av den intervjuades livsvärld i syfte att tolka de beskrivna fenomenens mening”.²¹ Detta stämmer väl in på vad det var jag ville göra med denna undersökning. Mitt syfte var att undersöka fenomenet religiös eftermiddagsundervisning i Judiska Församlingen i Göteborg och ta reda på vad det betyder för dem som är inblandade i det. Därför passade samtalsintervjuer bra som metod. Genom intervjun kunde jag få en inblick i hur intervjupersonerna tänkte och resonerade kring fenomenet och på så vis försöka sätta mig in i deras sätt att se på saken. Esaiasson gör en primär uppdelning av olika frågeundersökningar genom att dela upp dem i informantundersökningar respektive respondent-

---

¹⁷ Groth, Bente, *Judendomen: kultur, historia, tradition*, Natur och kultur, Stockholm, 2002, s. 102

¹⁸ Ibid. s. 110-11

¹⁹ Andersson, Daniel & Peste, Jonathan, *Judisk mosaik: introduktion till judisk religion, kultur och tradition*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008, s. 170-184

²⁰ Denick, Lars. ”Jewishness” In Postmodernity: The Case of Sweden’. *New Jewish identities [Elektronisk resurs] contemporary Europe and beyond*. Gitelman, Zvi Y., Kosmin, Barry A. & Kovács, András. (red.), , Central European University Press, Budapest, 2003, s. 84

²¹ Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2007, s. 286

undersökningar.²² Vid en informantundersökning förväntas intervjupersonen delge information om ett visst händelseförlopp. Esaiasson liknar informantens roll vid vittnets; man förväntas ge en exakt redogörelse för ämnet i fråga.²³ Vid en respondentundersökning däremot är intervjupersonen föremålet för undersökningen snarare än en källa till information. Här är man intresserad av vad respondenten tänker om ett visst ämne och hur han/hon resonerar kring det.²⁴ Jag har gjort en respondentundersökning, då det jag har frågat om främst har rört sig om intervjupersonernas egna tankar och åsikter.

Intervjuerna har gått till så att jag har haft enskilda samtal med respondenterna i en halv till en timma. Denscombe skiljer mellan strukturerade, semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer. Under en strukturerad intervju har intervjuaren en intervjuguide och ser till att styra intervjun så att den följer guiden exakt. I en semistrukturerad intervju har man fortfarande en intervjuguide, men har ett mer flexibelt förhållande till denna och kan låta intervjupersonen fördjupa sig mer i vissa frågor och styra i vilken ordning frågorna besvaras. En ostrukturerad intervju ger ännu större frihet till intervjupersonen, medan intervjuaren kanske bara sätter igång intervjun med att presentera ämnet eller ställa en väldigt öppen fråga. Enligt Denscombe är gränsen mellan semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer ofta flytande och en och samma intervju kan ha drag av båda.²⁵ De intervjuer jag genomfört har till största del varit semistrukturerade, där jag har haft en guide med frågor som jag sett till att få besvarade, men samtidigt låtit respondenterna få en del frihet. Jag har dock inlett på ett mer ostrukturerat sätt, nämligen genom att ställa vad McCracken kallar en ”grand-tour question”, en öppen fråga eller uppmaning att berätta om något utan att begränsas av intervjuarens ordval och frågeställningar.²⁶ Min grand-tour question i det här fallet var ”berätta om relLEN”. Under intervjuns gång har jag sedan fyllt på med följdfrågor eller bett om förtydliganden där det behövts. Eftersom Esaiasson rekommenderar att intervjuer ska genomföras på en plats där intervjupersonen känner sig trygg lät jag respondenterna själva välja var vi skulle träffas.²⁷ Detta ledde till att jag intervjuade två personer i deras hem och två på deras arbetsplats på Alexandraskolan. De två intervjuer som skedde i respondenternas hem antog en något mer

---

²² Ibid. s. 257

²³ Ibid. s. 257

²⁴ Ibid. s. 258

²⁵ Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 234-235

²⁶ McCracken, Grant David, *The long interview*, Sage, Newbury Park, Calif., 1988, s. 34-35

²⁷ Esaiasson 2007, s. 302

informell stämning än de som skedde på arbetsplatsen, men skillnaden var inte så stor att jag bedömer att den har påverkat resultatet nämnvärt. Intervjuerna har med respondenternas tillåtelse spelats in, men jag har också fört anteckningar.

Efter genomförandet av varje intervju har jag lyssnat igenom inspelningen och fört anteckningar. Intervjuerna har inte transkriberats i sin helhet, istället har jag valt att summera det som sagts och bara återge vissa kärnfulla citat. Jag har sedan analyserat intervjuerna med hjälp av Danièle Hervieu-Légers teori om religion som en kedja av minnen, som presenteras i teorikapitlet nedan. Min teori har alltså i det här fallet fungerat som ett verktyg för analysen.

4. 1 Urval

Esaiasson sammanfattar McCrackens råd om hur man bäst väljer sina intervjupersoner i tre punkter: ”välj främlingar, ett litet antal och sådana som inte är ”subjektiva” experter”.²⁸ Jag har valt att följa de två första av dessa råd, men inte det sistnämnda.

Jag har kommit i kontakt med respondenterna genom en god vän till mig som själv är engagerad inom Judiska Församlingen i Göteborg. Hon satte mig i kontakt med en medlem i Utbildningsstyrelsen i Judiska Församlingen i Göteborg samt rektorn för religionsskolan, och en ungdom som arbetat extra som lärare på relen. När jag besökte religionsskolan för att intervjua rektorn fick jag även tala med ytterligare en lärare som arbetar där. Jag hade alltså aldrig träffat respondenterna innan intervjutillfället. Det faktum att de var bekanta till en bekant tror jag endast hade en positiv effekt, då det var det som gjorde att jag fick möjlighet att träffa dem överhuvudtaget. Om jag inte haft denna kontakt från början hade det blivit mycket svårare att komma i kontakt med någon som ville ställa upp på en intervju.

Jag har genomfört fyra intervjuer som alla använts i denna uppsats. Antalet beror både på undersökningens tidsbegränsning och urvalsgruppens storlek. På grund av det lilla antalet hade jag tid att göra tillräckligt utförliga intervjuer med alla inom ramen för undersökningen. Esaiasson skriver att man i en respondentundersökning ska fortsätta att göra intervjuer tills det uppstått ”teoretisk mättnad”, det vill säga tills man inte får några nya svar även om man

---

²⁸ Ibid. s. 291

intervjuar fler personer²⁹. Fyra personer räckte för att uppnå detta, med tanke på att min urvalsgrupp, personer som är engagerade i Judiska Församlingens religionsskola i Göteborg, endast består av en handfull personer.

McCrackens sista råd, att inte intervjua experter på området, har jag valt att inte följa, helt enkelt för att det här då skulle bli en helt annan undersökning. Jag ville intervjua människor som är engagerade i religionsskolan eftersom jag anade att de skulle ha intressanta saker att säga om ämnet och det faktum att de är experter ansåg inte jag vara ett problem. En undersökning som följer McCrackens råd och undviker experterna skulle också vara intressant, men det skulle som sagt inte blivit den undersökning jag ville göra.

4. 2 Respondenterna

Esaiasson understryker vikten av en etisk behandling av intervjupersoner. Detta innebär bland annat att dessa måste vara fullt medvetna om att de ingår i en vetenskaplig studie och att man är beredd att erbjuda anonymitet till dem som ber om det.³⁰ Jag var mycket noga i alla mina intervjuer att tala om var jag kom från och vad intervjuerna skulle användas till och alla respondenter var fullt medvetna om att det rörde sig om en uppsats på c-nivå vid Göteborgs Universitet. Ingen av respondenterna bad om att förbli anonyma. Detta kan ha att göra med att ämnet som behandlades inte var särskilt känsligt eller något som respondenterna skulle kunna känna sig obekväma med att tala officiellt om. Det kan också bero på att det skulle vara nästan omöjligt för mig att skriva den här uppsatsen på ett sätt som skulle göra att ingen känner igen intervjupersonerna. Som tidigare nämnts är det ytterst få individer som passar in på beskrivningen ”personer som är engagerade i Judiska Församlingens religionsskola i Göteborg” och åtminstone medlemmar i Judiska Församlingen skulle antagligen ganska lätt kunna lista ut vilka det är jag intervjuat. Trots detta har jag valt att inte skriva ut respondenternas riktiga namn i uppsatsen. Detta för att användandet av alias gjorde att jag kunde distansera mig lite från resultatet, vilket underlättade analysen.

---

²⁹ Ibid. s. 292

³⁰ Ibid. s. 290

För att undvika att skriva ut några namn har jag valt att kalla mina respondenter Alisa, Beatrice, Channa och Deborah. Alisa är medlem i utbildningsstyrelsen, vilken, som nämnts ovan, ansvarar för religionsskolans budget och läroplan. De ansvarar också för församlingens vuxenutbildning och lägerverksamhet, samt har en viss samverkan med Alexandraskolan och den judiska förskolan. Alisa har själv gått i religionsskolan när hon var liten, liksom hennes föräldrar och barn. Beatrice är rektor för religionsskolan sedan 2003 och undervisar i judiska studier på Alexandraskolan. Hon är utbildad lärare och liksom Alisa har hon själv, hennes föräldrar och barn alla gått i religionsskola. Channa är den enda av respondenterna som inte själv är jude, hon är dock gift med en judisk man och hennes barn är uppfostrade judiskt. Hon är förskolelärare och arbetar på den judiska förskolan, samt undervisar i blandad judisk kunskap på religionsskolan sedan 10 år tillbaka. Deborah en av tidigare nämnda ungdomar som har arbetat extra som lärare på religionsskolan under tre år. Även hon och hennes föräldrar gick där som barn.

4. 3 Min förförståelse

Som nämnts tidigare har jag kommit i kontakt med mina intervjupersoner genom en nära vän som själv är aktiv inom Judiska Församlingen. Det var också genom henne som jag först kom i kontakt med fenomenet relen. Vi gick i samma klass i högstadiet och har haft mycket nära kontakt ända sedan dess. Jag var redan då intresserad av religion och eftersom hon under den tiden gick i religionsskolan en eftermiddag i veckan diskuterade vi ofta det hon fick lära sig och gjorde jämförelser med mina egna, något mer halvhjärtade, konfirmationsstudier i Svenska kyrkan. Senare, när jag påbörjat min religionslärarutbildning och hon jobbade extra som lärare på relen, återupptog vi dessa diskussioner ur ett annat perspektiv. Jag hade alltså redan innan jag påbörjade denna undersökning en viss bekantskap med den judiska traditionen och den undervisning som erbjuds unga judar i Göteborg. Denna förförståelse påverkar givetvis mitt sätt att förhålla mig till undersökningen och relationen mellan mig och respondenterna. Eftersom jag själv inte är jude får jag perspektivet av en utomstående och det är också så jag främst har bemötts av mina respondenter. Samtidigt har jag som sagt en viss bekantskap med ämnet redan, vilket ger mig ett slags dubbelt förhållningssätt som jag tror kan vara värdefullt. Samtidigt som McCracken betonar vikten av ett visst avstånd till sitt forskningsområde, för att undvika förgivettaganden och liknande, menar han också att det kan

vara fördelaktigt att ha en viss bekantskap med området.³¹ McCracken skriver om att använda sig själv som ett verktyg i forskningsarbetet. Detta innebär att man genom att utgå från sina egna erfarenheter och börja med att analysera hur man själv ser på vissa företeelser lättare kan sätta sig in i hur andra tänker.³² För att bäst kunna göra detta underlättar det som man redan har en viss förståelse för det område som intervjupersonerna talar om.³³ Med utgångspunkt i detta resonemang tror jag att mitt förhållande till den judiska religionsskolan är till fördel för den här undersökningen. Jag har inte själv deltagit i undervisningen och jag är inte en del av den judiska gemenskapen, vilket ger mig ett avstånd till det hela som gör att jag kan se det från ett utifrånperspektiv. Samtidigt gör min förförståelse att jag bättre kan sätta mig in i hur respondenterna tänker och vad de menar med vissa utsagor.

5. Teori

För att analysera mitt resultat har jag använt mig av den franska sociologen Danièle Hervieu-Légers teori om ”religion as a chain of memory”, religion som en kedja av minnen. Det är en teori som behandlar förhållandet mellan religion och modernitet och diskuterar religionens plats och överlevnad i en värld präglad av pluralism och förändring.

Religionssociologin har, enligt Hervieu-Léger, länge sysselsatt sig med frågan om sekularisering. I och med modernitetens och rationalismens intåg i västvärlden har man till synes blivit mindre och mindre religiös; kyrkan har ofta skilts från staten, kyrkobesöken har minskat, religion spelar en mindre roll i människors vardagliga liv än tidigare osv. Sociologer som Weber, Durkheim och Marx har alla diskuterat religionens fall som ett oundvikligt resultat av moderniteten.³⁴ På senare tid har dock fler och fler noterat att så inte är fallet. Intresset för religion verkar istället öka och ta sig nya uttryckssätt.³⁵ Hervieu-Léger medger att de institutionaliserade religionerna har tappat mark, men menar samtidigt att detta inte ska

---

³¹ McCracken 1988, s. 32-33

³² Ibid. s. 18-19

³³ Ibid. s. 32-33

³⁴ För vidare discussion, se Hervieu-Léger, Danièle, *Religion as a chain of memory*, Polity Press, Cambridge, 2000, s. 24-25

³⁵ Hervieu-Léger, Danièle, *Religion as a chain of memory*, Polity Press, Cambridge, 2000. s. 28

tolkas som att religiositeten är på nedgång, utan att man helt enkelt måste börja leta efter den på andra platser än man vanligtvis gjort.³⁶

För att kunna använda sig av Hervieu-Légers teori måste man först redogöra för hennes definition av religion. Hon avfärdar gamla former av både funktionella och essentiella religionsdefinitioner och menar istället att det som främst definierar religion är ett specifikt sätt att tro, att se på sig själv som del i en tradition. Religion skulle alltså kunna definieras som

an ideological, practical and symbolic system through which consciousness, both individual and collective, of belonging to a particular chain of belief is constituted, maintained, developed and controlled.³⁷

Här dyker nyckeln till Hervieu-Légers teori upp, nämligen *kedjan av tro*, eller kedjan av minnen. Det som kännetecknar religion är att utövarna ser sig som en del av en tradition, som länkar i en kedja av gemensamma minnen, genom vilka dåtid, nutid och framtid kan tolkas.

Allt som förts vidare genom en tradition räknas dock inte som en religion. Definitionen har att göra med uttrycket av tro, minnet av kontinuitet, samt det legitimerande hänvisandet till en auktoriserad version av detta minne.³⁸ För att ytterligare klargöra definitionens begränsningar använder sig Hervieu-Léger av vetenskapen som exempel. Man kan tro på vetenskap och vetenskapsmän följer traditioner som deras föregångare skapat. Vissa kanske till och med ser sig som arvtagare till tidigare storheter som Newton, Einstein med flera och ser sig själva som del i en kedja av tradition. Detta gör man dock bara för att man genom ett rationellt användande av denna tradition kan göra korrekta förutsägelser för framtiden och man är när som helst beredd att göra avkall på traditionen om den motbevisas. I religion, däremot, följer man en tradition för traditionens skull och hänvisandet till en auktoriserad tradition har, som nämnts ovan, en legitimerande funktion i sig.³⁹

En kritik mot denna definition som Hervieu-Léger själv tar upp, är frågan om hur relevant det är att använda en definition som är centrerad kring tradition för att undersöka religion i

---

³⁶ Ibid. s. 29

³⁷ Ibid. s. 82

³⁸ Ibid. s. 97

³⁹ Ibid. s. 99-100

moderna samhällen, vilka kännetecknas av förändring.⁴⁰ Hon besvarar detta med att ifrågasätta om tradition och modernitet verkligen är motsatser som utesluter varandra. Istället menar hon att tradition och modernitet överlappar varandra.⁴¹ Tradition är inte bara ett återberättande av dåtid i nutid, utan också ett sätt att tolka nutiden. Man återberättar bara de delar av det förflutna som är relevanta för det nuvarande och som fungerar för att skapa en kontinuitet mellan nu och då. Trots att tradition förknippas med ordning och stabilitet och modernitet med förändring så är de två beroende av varandra. Traditionen omtolkas och appliceras på en föränderlig nutid för att skapa kontinuitet och mening och nutiden kan bara förändras i förhållande till traditionen.⁴²

Detta betyder dock inte att relationen mellan tradition och modernitet är oproblematiserad, utan snarare tvärtom. Hervieu-Léger beskriver moderna samhällen som präglade av förändring för förändringens skull, individualism, pluralism och fragmentisering. Detta innebär problem för ett fenomen som religion, som är uppbyggt kring tradition och kontinuitet. Som Hervieu-Léger skriver grundar sig religion i en

belief in the continuity of the lineage of believers. This continuity transcends history. It is affirmed and manifested in the essentially religious act of recalling a past which gives meaning to the present and contains the future⁴³

Det är kontinuiteten som är kärnan i det hela och den bibehålls genom att man hela tiden åkallar det förflutna. Detta görs genom riter eller genom läsandet av texter som berättar om det förflutna.⁴⁴ Det rör sig dock inte bara om vanligt historieberättande. För att få kontinuitet måste man hela tiden välja och sälla bland gruppens minnen och ibland till och med hitta på nya för att kunna länka ihop händelser genom dåtid, nutid och framtid och skapa en sammanhängande kedja av minnen.⁴⁵ Det är inte heller vem som helst som kan producera denna minneskedja, utan denna uppgift är ofta förbehållen en elit, det vill säga ett prästerskap eller liknande. Detta ger en större tyngd och auktoritet till det gemensamma minnet, men

---

⁴⁰ Ibid. s. 84

⁴¹ Ibid. s. 84-85

⁴² Ibid. 86-88

⁴³ Ibid. s. 125

⁴⁴ Ibid. s. 125

⁴⁵ Ibid. s. 124, 128-129

bidrar också till en viss ojämlikhet i förhållande till det.⁴⁶ När samhället går från centrerat kring minne till centrerat kring förändring blir det dock svårt att vidmakthålla den typ av minneskedja som religionens existens kräver.⁴⁷ Hervieu-Léger beskriver det som att moderna samhällen lider av en sorts kollektiv minnesförlust. Detta beror främst på två saker.

Det första har att göra med framväxten av konsumtions- och informationssamhället. I och med att konsumtion fick en framträdande roll i samhället ändrade också de gemensamma minnena karaktär. Varaktighet var inte längre något som värderades, utan istället ville man kunna byta ut saker med jämna mellanrum. Detta påverkade minnena och gjorde dem ytliga och lösryckta. I och med att mer information blev mer lättillgänglig och spreds snabbare blev minnen i princip överflödiga. När alla överallt kan få veta exakt vad som hänt bara sekunder efter att det inträffat tas stora händelser ur sitt sammanhang. Varje katastrof eller världsnyhet blir en enskild händelse som alla känner till idag, men som kommer att ha ersatts av något annat imorgon.⁴⁸ Det sållande och påhittande av minnen och samband som förut använts för att skapa kontinuitet överlevde inte rationell och kritisk granskning, vilket lett till att man i informationssamhällen har en stor mängd kunskap, men ingen möjlighet att sätta in den i ett sammanhang.⁴⁹

Den andra orsaken till det moderna samhällets minnesförlust är att de minnen som finns i dagens samhälle ofta är fragmentariska och utan sammanhang. I ett modernt samhälle identifierar sig varje individ med ett flertal olika grupper. Man kan vara del av en familj, en klass och en etnicitet, men lika viktigt för ens identitet är att man lyssnar på countrymusik, är Liverpool-supporter och älskar att fjällvandra med sina vänner. Var och en av de grupperna har sin egen uppsättning minnen, som en och samma individ tar del av, men som inte går att kombinera till en helhet. Varje person har därför en stor uppsättning minnen, kanske större än tidigare generationer haft, men ingen möjlighet att sätta in dem i ett samband och därmed kunna använda dem som ett verktyg för att göra verkligheten begriplig.⁵⁰

---

⁴⁶ Ibid. s. 126

⁴⁷ Ibid. s. 123

⁴⁸ Ibid. s. 128

⁴⁹ Ibid. s. 129

⁵⁰ Ibid. s 129-130

Finns det då någon framtid för religion i moderna samhällen? Som tidigare nämnts menar inte Hervieu-Léger att religion som fenomen är på väg att försvinna, utan snarare att det, liksom allt annat, förändras. Den institutionaliserade religionen må vara på tillbakagående, med det har att göra med institutionernas fall snarare än religionens.⁵¹ Det stora hotet mot religion är inte sekulariseringen, utan den moderna människans ovilja att följa en auktoritetsbaserad tradition.⁵² Efterfrågan på mening har ökat i takt med moderniteten, snarare än tvärtom, men eftersom samhället har blivit mer och mer individualistiskt sker också meningssökandet på en individuell nivå. Det finns dock en gräns för hur långt en individuell tro räcker. Utan förstärkning från andra människor blir den snart meningslös och dör. En enskild individ kan inte skapa den minneskedja som krävs för att en religion ska fungera, för att det ska kunna göras krävs ett gemensamt bearbetande och bekräftande av minnen som i sin tur förts vidare av tidigare generationer.⁵³ Hervieu-Léger ser dock tendenser i många moderna samhällen som kan ses som försök att åtgärda den kollektiva minnesförlusten. På det sekulära planet kan det röra sig om sådana saker som att intresset för släktforskning och traditionella hantverkskonster ökat. När det gäller religion kan detta uttryckas som en strävan att gå tillbaka till en mer ursprunglig form av religionen.⁵⁴ Det syns också i hur olika religiösa auktoriteter anordnat aktiviteter som festivaler, pilgrimsfärder med mera för att påminna folk om sin del i kedjan och återuppliva de gemensamma minnena.⁵⁵

Religionens överlevnad i en modern tid hänger alltså på individers och grupperns förmåga att se sig själva som del av en tradition, som länkar i en kedja av gemensamma minnen, och deras användande av denna kedja för att skapa mening och sammanhang i tillvaron.

5. 1 Begreppsförklaring

Hervieu-Léger använder sig flitigt av begreppet *modernitet*. Detta är ett begrepp som ibland kan vara svårtolkat, då det definierats på en mängd olika sätt av olika författare. Hervieu-Léger själv ger ingen uttrycklig förklaring på hur hon definierar begreppet, men för att

---

⁵¹ Ibid. s. 131

⁵² Ibid. 167-168

⁵³ Ibid. 93-94

⁵⁴ Ibid. s. 142-143

⁵⁵ Ibid. s. 175

undvika förvirring kommer jag här kort förklara hur hon använder det i sin bok och hur jag har använt det i min analys.

I sin presentation av tidigare sociologisk forskning om religion och modernitet beskriver Hervieu-Léger den moderna tidsåldern som vetenskapens och politikens tidsålder.⁵⁶ Det är en tidsålder där vetenskapen motbevisar många av religionens sanningar och där människor inte längre nöjer sig med religiösa förklaringar, utan börjar kräva rationella och vetenskapliga svar på sina frågor. Moderna samhällen blir allt mer sekulariserade, det är politik som styr medan religiösa institutioner tappar sin makt över samhället och människors liv.⁵⁷ I min analys har jag tolkat dagens Sverige som ett av de moderna samhällen som Hervieu-Léger beskriver. Här är staten skild från kyrkan och religion anses till stor del höra hemma i den privata sfären. Vetenskapliga förklaringsmodeller är allmänt accepterade och det är de som lärs ut i skolan. Sverige är alltså ett modernt samhälle på vilket Hervieu-Légers teori med fördel kan appliceras.

I redovisningen av resultatet och i min analys använder jag mig av ytterligare tre begrepp som här förklaras närmare. Det första, *tradition*, är ett begrepp som också Hervieu-Léger använder. Som nämnts ovan ser Hervieu-Léger ett fokus på tradition som ett utmärkande drag för religion. Inte heller här ges en uttrycklig förklaring till vad som menas med begreppet. Detta blir dock tydligt i sättet hon använder ordet tradition, särskilt i hennes jämförelser med traditioner som inte räknas som religion.⁵⁸ Tradition ses här som ett set av tankar och praxis som förmedlas genom generationer.

De andra två begreppen, *assimilering* och *identitet* är begrepp som respondenterna själva använt. De ingår alltså inte i Hervieu-Légers teori, utan har växt fram som betydelsefulla begrepp under intervjuerna. De kan dock lätt kopplas till Hervieu-Légers teori, då assimilation ofta framträder som en motsats till tradition och som något som är ständigt närvarande i det moderna Sverige och identifieringen av sig själv som del av en kedja av minnen är starkt kopplat till identitetsskapande. Respondenterna har inte hänvisat till någon definition av begreppen, istället har jag själv försökt uttolka vad respondenterna menar när de använder dessa begrepp och det är enligt denna tolkning som begreppen används här.

---

⁵⁶ Ibid. s. 24

⁵⁷ Ibid. s. 25

⁵⁸ Ibid. s. 98-100

Assimilering innebär ett sammansmältande med majoritetssamhället till en sådan grad att man gör avkall på sin ursprungliga tradition. När respondenterna talar om assimilering som något som kan hota den judiska identiteten är det inte en anpassning till det svenska samhället de talar om. Tvärtom är alla respondenter fullt delaktiga i det svenska samhället. Det som ses som problematiskt är förlusten av eller avståndstagandet från den judiska identiteten. Man kan anpassa sig till det svenska samhället och ändå behålla sin judiskhet, men om man assimileras går denna förlorad.

Identitet är mer svårdefinierat, men respondenternas användande av begreppet stämmer bra överens med Hammarén & Johanssons förklaring av det vardagliga användandet av begreppet identitet som ett sätt att ”avgränsa och fastställa individens tillhörighet”.⁵⁹ Det har att göra med hur man sorterar in människor i olika kategorier, men också hur människor själva väljer att se sig som tillhörande en viss kategori. Hammarén & Johansson kallar detta för *identifikation*, man identifierar sig med en grupp eller samhällsposition.⁶⁰ Det är denna identifikation som respondenterna talar om när de använder ordet identitet: hur man själv ser sig som en del av en viss grupp.

6. Resultat

Under intervjuerna är det främst tre teman som har vuxit fram som det respondenterna ser som betydande för den religiösa undervisningen, nämligen tradition, assimilering och identitet. Resultatet av intervjuerna kommer att redovisas utifrån dessa tre teman, för att i nästa kapitel analyseras med hjälp av Hervieu-Légers teori.

6.1 Tradition

De anledningar som intervjupersonerna ger till att de har valt att engagera sig i religionsskolan har för alla utom Channa till viss del att göra med deras egna erfarenheter av religiös

---

⁵⁹ Hammarén, Nils & Johansson, Thomas, *Identitet*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009, s. 9

⁶⁰ Ibid. s. 9

undervisning när de var barn. Deborah berättar att hon som yngre tyckt det var mycket roligt med relen och religionslägren och när hon blivit äldre blev det naturligt att fortsätta som ledare på lägren och så småningom också som lärare på relen. Beatrice pekar på sin bakgrund som pedagog samt det faktum att hon haft en traditionell judisk uppväxt och har förvärvat mycket kunskap inom det judiska som hon kände hon ville dela med sig av. Alisa förklarar det med att

Som barn så uppskattade jag själv väldigt mycket religionsskolans verksamhet och lärde mig väldigt mycket och nu har jag själv tre barn och jag vill bara försöka hjälpa till att det ska vara kontinuitet i den verksamheten

Även Beatrice hänvisar till sina egna barn som en anledning till att hon ansåg det viktigt att engagera sig i relen.

Om jag talar utifrån en föräldraroll, för jag är ju trots allt det också, så för mig var det otroligt viktigt att mina barn förstod hur viktigt det var att man bevarar sin historia och sina traditioner och sitt ursprung

Channa anger också viljan att överföra en tradition till sina barn som anledning, men i hennes fall rörde det sig inte om en tradition hon själv var uppväxt med, utan om sin mans tradition. När deras barn föddes tyckte hon att det var viktigt att de fick kunskap om sitt judiska arv och eftersom barnens far inte själv hade så stor kunskap om det judiska gjorde hon det till sin uppgift att utbilda sig själv och sina barn. Detta i kombination med hennes bakgrund som montessoripedagog gjorde att det blev naturligt för henne att börja arbeta på den judiska förskolan och senare också på religionsskolan.

På frågan om hur länge religionsskolan funnits svarar Alisa, Beatrice och Deborah alla att deras föräldrar gått i religionsskola, så långt tillbaka som på 1930-talet. De är alla överens om att det funnits någon form av likvärdig undervisning, även om det kanske inte hette just religionsskolan, sedan församlingen grundades. De säger också att det är något som finns i de flesta judiska församlingar. ”Det är någonting naturligt i den judiska religionen att man ska undervisa sina barn”, säger Alisa, och Beatrice beskriver judendomen som en ”religion som

du studerar dig till”. Deborah understryker också vikten av utbildning inom judendomen och förklarar det delvis med att det finns så mycket att lära sig. Eftersom en stor del av liturgin är på hebreiska måste man inte bara lära sig att tala och förstå ett annat språk, man måste också lära sig ett helt annat skriftspråk. Som Deborah uttrycker det:

Om man inte kan hebreiska kan man ju bara sitta där i synagogan och se de här krumelurerna i böneboken och höra någon stå där framme och sjunga utan att man fattar någonting och det är ju inte så kul.

Det är alltså mycket man måste lära sig för att överhuvudtaget kunna följa med i de judiska ritualerna.

6. 2 Assimilering

I intervjuerna är ett återkommande tema spänningen mellan tradition och assimilering. Alisa beskriver hur hon upplever att engagemanget i församlingen minskar

Min allmänna uppfattning är att, generellt i församlingen, är att det är färre, mindre intresse, det är färre personer överhuvudtaget som kommer till gudstjänster, som går i synagogan, liksom att intresset är mindre helt enkelt, det blir färre medlemmar också

Detta tror hon kan bero på att många judar blir allt mer assimilerade

det är ju många som har, familjer nu som har bott här i många decennier, man blir mer och mer assimilerad, alltså man kommer in i det svenska samhället, man kanske inte känner behovet av att tillhöra just den judiska gruppen utan man skapar sina egna liv

Beatrice och Channa håller till viss del med och säger att deltagandet i relen har minskat, men tror att det beror på att storleken på barnkullarna skiftar från år till år, snarare än en allmän brist på engagemang. Channa påpekar också att medan deltagandet i relen är ovanligt litet just nu, så har förskolan fler elever än vanligt. Beatrice pekar dock också på assimi-

leringen som en faktor som något som kan bidra till ett minskat deltagande i religionsskolan. För att barnen ska gå dit krävs ett visst engagemang från föräldrarna och om föräldrarna inte är så involverade i det judiska, eller om bara en av föräldrarna är jude, så är det lätt hänt att andra fritidsaktiviteter går före. Det är dock dessa barn som Beatrice tycker det är viktigast att undervisa.

och jag tycker ju att det är viktigt att man om man framför allt då lever ett, man lever ju i det svenska systemet så om man vill ha in lite av det judiska så tror jag man stärker barnens trygghet [...] det är ju många barn som jag sa som kommer från assimilerade hem, där kan jag ju tycka ännu mer att det är fantastiskt att få lov att undervisa de barnen, för att på något sätt ger man ju dem ett sätt att se en sak från kanske en annan synvinkel, en dag kanske de vill välja spår och då kanske de har det här från religionsskolan

Både Beatrice och Alisa pratar om hur religionsskolan har förändrats de senaste åren för att bli mer lockande för eleverna. Innan Beatrice tog över som rektor år 2003 hölls undervisningen på församlingshuset och de olika årskurserna kom dit varsin dag i veckan. Nu är de istället i Alexandraskolans lokaler och alla barn kommer dit samtidigt. Beatrice menar att det gör att barnen tycker det är roligare, eftersom de har chans att träffa fler av sina judiska kamrater än bara de i samma ålder. De har inte heller några läxor längre, utan allt är helt frivilligt. Beatrice lägger mycket vikt vid att det ska vara roligt att komma till religionsskolan

det är det jag tycker är det viktigaste, det är egentligen att man har en socialt trevlig stund för att igenom att ha det, man är ju rätt trött på eftermiddagen, när man har den sociala trevliga stunden, då har man också trevligt om man vill kunna någonting, om man vill lära sig någonting

Alisa understryker att det nog ofta är föräldrarna som får barnen att gå dit, ”skulle de [barnen] få välja själv skulle de inte välja att gå dit, självmant”. Det som lockar barnen mest tror Alisa är chansen att få träffa sina kompisar, något som även Deborah uttrycker och tillägger att ”jag tänkte ju aldrig på att man gick till relen för att lära sig något”. Också Beatrice understryker vikten av den sociala gemenskapen

Gemenskapen är ju det viktiga för att man ska känna att man gör någonting som är rätt roligt också

Alla är dock överens om att även undervisningen är viktigt, det hade inte räckt med bara en fritidsgård eller liknande för att ge barnen tillfälle att träffa sina judiska kompisar. De av intervjupersonerna som har egna barn säger att för dem är det minst lika viktigt att barnen lär sig något som att de träffar sina judiska kompisar. Deborah, som inte har några barn, säger att hon kommit att uppskatta det hon lärde sig på relen mer när hon har blivit äldre, men att man som barn kanske inte alltid förstår varför det är bra att kunna de här sakerna. Det blir alltså väldigt mycket upp till föräldrarna om barnen ska gå till religionsskolan eller inte och är inte föräldrarna så engagerade så prioriteras andra fritidsaktiviteter för barnen. Alisa säger att det är

inte alla familjer som är så starkt anknutna att de tycker det är nödvändigt för barnen, utan det är väl de som har mer kontakt ... lite mer judiskt kanske som skickar barnen dit

Channa tror också att det kan vara många föräldrar som inte upplever att de har tid eftersom barnen har fler fritidsaktiviteter som distraherar och eftersom religionsskolan ligger i centrala Göteborg medan många judiska familjer bor utspridda runt stadens utkanter är det inte alla föräldrar som har tid att skjutsa sina barn varje vecka. Alisa däremot tror inte att barnen har mer att göra nu än de hade när hon var liten, utan tror snarare att ett minskande deltagarantal beror på ett mindre engagemang hos föräldrarna.

6. 3 Identitet

Något som återkommer i intervjuerna när jag frågar varför intervjupersonerna tycker att det är viktigt att engagera sig i religionsskolan är tanken på en judisk identitet, att veta var man kommer ifrån. Beatrice beskriver det yttersta målet med religionsskolan som ”att man ska känna en trygg judisk identitet”. Mer utförligt säger hon att

meningen är att alla barn i vanliga kommunala, privata skolor, ska få lov att få ta del av en judisk... judiska studier: hebreiska, Israel, all historia, att

man ska få den utav vår församling så att de barnen som önskar känna den judiska tryggheten att veta var man härstammar från, så får de gå här

Deborah menar också att det främsta syftet med relen är att främja en judisk identitet, att det är viktigt att ha kunskap om sin historia och sina traditioner för att inte assimileras för mycket. Till och med Channa, som inte själv är jude, angav en judisk identitet som den viktigaste orsaken till att hon valt att arbeta på religionsskolan.

Jag har under hela mitt vuxna liv haft ett oerhört stort intresse för det judiska. Jag är gift med en judisk man som inte kunde nästan någonting och då kände jag att jag hade en stor funktion att fylla när vi fick barn, eftersom man måste ju veta vad man gör med sina barn och de måste ha en fast grund att stå på och det betyder ju mycket för deras identitet tycker jag, så därför har jag alltid haft judendom på min agenda.

Trots att Channa varken är född jude eller har konverterat till judendomen tycker hon att det är viktigt för sina barn, som har det här arvet, att veta var det kommer från och vad det innebär. Även Beatrice beskriver det som ett arv som man har och som det är viktigt att man känner till

det är ju ändå ett arv som du har och det är ju tryggt att veta varför du är judisk, varför du är jude, varför blev jag det? Vad gör man då? Vad innebär det?

Alisa talar också om religionsskolans roll i att förvalta det judiska arvet. På frågan om hon tror att relen fyller någon funktion för församlingen svarar hon

Absolut. Ja, absolut, för gemenskapen, att det är ju en av institutionerna inom församlingen så att säga. Och som i alla judiska församlingar liksom, det är en del av det klassiska, det ska alltid finnas att det finns undervisning för barn, det ska finnas sådana som tar hand om gamla och sjuka, det är liksom det här klassiska som ska finnas i en församling liksom, så dels på det viset och det är ju ett sätt att, för återväxten inom församlingen, för att gynna den

Deborah menar att eftersom det är så mycket man måste kunna för att kunna delta i de judiska ritualerna så kan det bli svårt att vara delaktig i den judiska gemenskapen om man inte har en viss kunskap. Därför är lärandet viktigt för att man ska få en trygg judisk identitet.

7. Analys

De tre teman som växer fram i resultatet behandlas också av Hervieu-Léger i hennes teori om religion som en kedja av minnen, även om hon inte använder sig av exakt samma begrepp som respondenterna. Det som främst kännetecknar en religion enligt Hervieu-Léger är hänvisandet till en tradition. Både Alisa och Beatrice illustrerar detta när de säger att de gått i religionsskolan, liksom deras föräldrar innan dem och nu vill de att deras barn ska ha samma möjlighet. De sätter in sig själva i en kedja genom att beskriva ett fenomen som någonting som varit viktigt för den judiska gruppen förr i tiden, som är viktigt nu och som kommer att vara viktigt i framtiden. Det samma gäller när flera av intervjupersonerna talar om undervisning och utbildning som något som alltid varit viktigt inom judendomen.

Alisa, Beatrice och Channa talar alla om assimilering som något som påverkar engagemanget både för barnens judiska utbildning och för det judiska över lag. De upplever att många prioriterar andra aktiviteter och Alisa talar om hur hon upplever att antalet aktiva medlemmar i församlingen minskat. Alisas uttalande om att många ”kanske inte känner behovet av att tillhöra just den judiska gruppen utan man skapar sina egna liv”, kan ses som ett exempel på det förlorande av kollektiva minnen som Hervieu-Léger beskriver. I ett modernt samhälle där fokus ligger på individualism blir det svårare och svårare för människor att acceptera en auktoritetsbaserad tradition som källa till mening. Istället vill man skapa sin egen mening i tillvaron, man vill, som Alisa uttrycker det, skapa sitt eget liv. Eftersom judar i Göteborg bor som en minoritet i det svenska samhället, vilket präglas av pluralism och individualism, blir det svårt att hålla fast vid det judiska, vilket representerar just den typ tradition som moderna samhället har svårt att acceptera. Assimilation in i ett modernt samhälle som det svenska innebär på sätt och vis att man överger gruppens gemensamma minnen till förmån för sådana man själv skapat, eller som Hervieu-Léger uttrycker det, att man drabbas av minnesförlust.

I och med assimileringen finns också risken att man tappar sin judiska identitet. Man glömmer bort den judiska gruppens minnen och identifierar sig istället med en mängd andra grupper och deras minnen, som man valt själv, men som kanske inte har samma förmåga till meningsskapande, eftersom de ofta är fragmenterade och osammanhängande. När Beatrice talar om att ge barnen ”en trygg judisk identitet” innebär detta att man ger dem en möjlighet att placera in sig själva i en tradition. De får lära sig om judisk historia och judiska högtider, samtidigt som de talar om hur man firar olika högtider idag och läser veckans Torah-avsnitt. På så sätt får de kunskap om gruppens förflutna samtidigt som de ser hur detta är relevant idag och blir medvetna om att dessa högtider antagligen kommer att firas även i framtiden. Många judiska högtider handlar dessutom om att minnas olika historiska skeenden (Deborah beskriver dem som ”de försökte döda oss, vi överlevde; nu äter vi”), vilket i sig fungerar som ett sätt att göra gruppens historia relevant i nutiden.

Det finns alltså en stark koppling mellan de tre temana. Att ha en trygg judisk identitet innebär att hitta sin plats i traditionen och för att traditionen ska bevaras krävs att gruppen behåller en judisk identitet och inte assimileras. Att just utbildning är en viktig del i detta är alla intervjupersonerna överens om. Trots att de alla talar om vikten av gemenskap och socialt umgänge och hur roligt barnen och ungdomarna tycker det är att få träffa sina judiska kompisar anser de inte att en fritidsgård skulle kunna ersätta religionsskolan. För att kunna bli en del av den judiska traditionen krävs det att man har kunskap om vad detta innebär. Som Beatrice uttrycker det måste man veta

varför du är judisk, varför du är jude, varför blev jag det? Vad gör man då?
Vad innebär det?

För att gruppen ska kunna fortsätta producera sin kedja av minnen måste varje generation utbildas i gruppens historia och traditioner, vilket inte skulle låta sig göras lika effektivt på en fritidsgård eller liknande där fokus bara ligger på umgänge.

Utbildningens roll i identitetsskapande i förhållande till en tradition är något som kan återfinnas även i svenska sekulära skolor. När man i Lgr11 talar om att skolan ska främja vissa värden ”i överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och

västerländsk humanism”⁶¹ åkallar man en tradition som har funnits i det svenska samhället och som man anser det önskvärt att även kommande generationer identifierar sig med och förvaltar. Att just den här delen av läroplanen, och då särskilt den delen som hänvisar till en ”kristen tradition”, länge har varit föremål för debatt är intressant med tanke på Hervieu-Légers teori om att människor i moderna samhällen inte accepterar en auktoritetsbaserad tradition och det hot detta innebär mot religiösa institutioner som Svenska kyrkan. Tyvärr finns det inte utrymme här att gå in närmare i den diskussionen, men det här exemplet visar ändå på ett problem med utbildning som en förmedlare av en kedja av minnen.

Hervieu-Léger skriver att den enda möjligheten för religioner att överleva i moderniteten är att hitta ett sätt att få människor att se sig själva som en del i den kedja av minnen som religionen grundar sig på. Att utbilda barn och unga i de händelser som skapat den här kedjan och de traditioner och ritualer som används för att upprätthålla den skulle kunna fylla den här funktionen. Dock kvarstår problemet med auktoritetsbaserade traditioner i moderna samhällen. Även en skola skulle kunna ses som en auktoritet som förmedlar vissa traditioner och varför skulle barn och ungdomar i ett modernt samhälle lyssna mer på det som sägs i en skola än det som sägs i en synagoga eller kyrka, om de förmedlar samma typ av budskap?

Hos respondenterna i den här studien verkar det dock som att viljan att bevara en judisk identitet är stark i församlingen. Även om Alisa upplever att engagemanget minskat menar Channa att det är fler elever än någonsin på den judiska förskolan och andelen judiska barn och ungdomar som går i religionsskolan verkar vara stabil. Alla är också överens om att religionsskolan fyller en viktig funktion för församlingens fortlevnad. Man är dock medveten om att det finns mycket som distraherar och att det ibland är svårt för både föräldrar och barn att motiveras, vilket har gjort att man har genomfört vissa förändringar för att göra relLEN mer lockande. Om detta räcker för att motverka assimilering och se till så att gruppens gemensamma minnen bevaras återstår dock att se.

---

⁶¹ www.skolverket.se

8. Slutsats

För respondenterna är det alltså ingen tvekan om att religionsskolan fyller en viktig funktion för Judiska Församlingen i Göteborg och för bevarandet av en judisk identitet. Om utbildning är avgörande för judenhetens fortlevnad, som Jonathan Sacks med flera hävdade, är dock oklart. Trots att religionsskolan funnits lika länge som församlingen i Göteborg och trots att den idag drivs av engagerade och passionerade pedagoger upplevs assimilering fortfarande som ett ständigt närvarande hot. Utbildning i sig kanske inte är nyckeln, men den är utan tvekan en viktig faktor.

8. 1 Förslag på fortsatt forskning

Då denna undersökning gjordes inom ramarna för en uppsats på c-nivå fanns det inte tid att intervjua ett större antal människor. Det vore intressant att se en större undersökning på ämnet, över en längre tidsperiod och även en med en annan målgrupp. Intervjuer med föräldrar och elever skulle ytterligare kunna fördjupa resultatet av min undersökning och utöka kunskapen på området. En undersökning bland judiska föräldrar som inte väljer att låta sina barn gå till religionsskolan skulle belysa ämnet från en annan synvinkel och utgöra en intressant kontrast. Denna undersökning täcker in en aspekt av området och öppnar samtidigt upp för en mängd ny spännande forskning.

Litteraturförteckning

Böcker

Andersson, Daniel & Peste, Jonathan, *Judisk mosaik: introduktion till judisk religion, kultur och tradition*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008

Benbassa, Esther, *The Jews and their future: a conversation on Judaism and Jewish identities*, Zed, London, 2004

Denick, Lars. "Jewishness" In Postmodernity: The Case of Sweden'. *New Jewish identities [Elektronisk resurs] contemporary Europe and beyond*. Gitelman, Zvi Y., Kosmin, Barry A. & Kovács, András. (red.), Central European University Press, Budapest, 2003

Denscombe, Martyn, *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009

Esaiasson, Peter, *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2007

Gitelman, Zvi Y., Kosmin, Barry A. & Kovács, András. (red.), *New Jewish identities [Elektronisk resurs] contemporary Europe and beyond*, Central European University Press, Budapest, 2003

Goldberg, David Theo & Krausz, Michael (red.), *Jewish identity*, Temple Univ. Press, Philadelphia, 1993

Groth, Bente, *Judendomen: kultur, historia, tradition*, Natur och kultur, Stockholm, 2002

Hammarén, Nils & Johansson, Thomas, *Identitet*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2009

Hervieu-Léger, Danièle, *Religion as a chain of memory*, Polity Press, Cambridge, 2000

McCracken, Grant David, *The long interview*, Sage, Newbury Park, Calif., 1988

Tidningar och tidsskrifter

Dagens Nyheter. 'På barnens sida'. *Dagens Nyheter*, 2010-03-15, <http://www.dn.se/ledare/pa-barnens-sida>, 2012-05-09

Pettersson, Micael. 'Dagens religionsundervisning är inte konfessionell'. *Svenska Dagbladet*, 2010-03-04, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/dagens-religionsundervisning-ar-inte-konfessionell_4374253.svd, 2012-05-09

Short, Geoffrey. 'The Role of Education In Jewish Continuity: A Response to Jonathan Sacks'. *British Journal of Religious Education*, vol. 27, issue 3, 2005, <http://www.tandfonline.com.ezproxy.ub.gu.se/doi/abs/10.1080/01416200500141389>, 2012-04-13

Stenberg, Ewa. 'Politikerna har svängt'. *Dagens Nyheter*, 2010-03-14, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/politikerna-har-svangt>, 2012-05-09

Sturmark, Christer. Johansson, Morgan. Jersild, P.C. Häggström, Olle. 'Myt att kristendomen byggt Sverige'. *Svenska Dagbladet*, 2010-02-28, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/myt-att-kristendomen-byggt-sverige_4344755.svd, 2012-05-09

Svensson, Jonas. 'Björklunds omarbetning rimmar illa'. *Svenska Dagbladet*, 2010-10-14, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/bjorklunds-omarbetning-rimmar-illa_5503331.svd, 2012-05-09

Örstadius, Kristoffer. "'Det är lite som Nordkorea'". *Dagens Nyheter*, 2010-10-11, <http://www.dn.se/nyheter/sverige/det-ar-lite-som-nordkorea->, 2012-05-09

Hemsidor

www.judiskaforsamlingen.se/, 2012-05-09

<http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagenochandralagar/viktigaforandringar/ny-skollag-och-nya-reformer-1.148224>, 2012-05-09